

Маја Николова¹
 Педагошки музеј Београд
 Србија

ПРЕДНОСТИ ДИГИТАЛИЗОВАНЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ - ФОНД ВОЈИСЛАВА БОРИЋА -

Анстракт: У циљу формирања дигиталне истраживачке инфраструктуре која омогућава видљивост и доступност података о историјском културном наслеђу, као и умрежавање институција које се баве заштитом, Педагошки музеј је дигитализовао већи број фондова у којима се налазе документа која се односе на живот и рад наших учитеља и професора. Поред тога што је дигитализација најбољи и најефикаснији начин заштите културне баштине, њена предност се огледа у томе што повећава доступност материјала како истраживачкој, тако и свеопштој јавности. Указујући на значај архивске грађе као носиоца вредних информација за истраживачки рад, као и за коришћење у едукативним процесима, дигитализовали смо фонд у којем се чувају документа која се односе на рад српских вероисповедних школа у Босни и Херцеговини. У питању је Фонд Војислава Борића, учитеља и професора који је свој радни век, иако из Сремске Митровице, провео у школама у Босанском Шамцу, Сарајеву, Мостару и Дервенти. Тих бурних година рад учитеља није се завршавао само у школи на образовању и васпитавању српске младежи. Они су били носиоци националних и политичких идеја - њихов задатак је био рад на народним задацима, на јачању српства и идеје уједињења, на ширењу Завјетне мисли. Свестан значаја образовања радио је и на сопственом усавршавању - завршио је Богословско училиште у Радљеву, слушао филозофске науке у Лајпцигу и завршио Филозофски факултет у Београду.

Овај рад има за циљ да укаже на важност дигитализације архивске грађе, посебно оне које сведоче о раду наших учитеља на националним задацима, на ширењу савремених педагошких идеја и неговању националне свести.

Кључне речи: дигитализација, историја школства, лични фондови педагога, српске школе у Босни и Херцеговини

Педагошки музеј у Београду већ дужи низ година ради на дигитализацији својих фондова. Имајући у виду важност дигиталних копија ове године је формирано и радно место оператер дигиталних технологија, а у народном периоду радиће се на набавци опреме и адекватних програма који ће омогућити обједињавање свих до сада дигитализованих фондова, архивске грађе, фотографија и књига.

У претходној деценији глобално електронско окружење, у складу са савременим трендовима, наметнуло је потребу дигитализације свега, па и архивске грађе. У оквиру информационих технологија дигитализација обухвата процес обраде, техничког поступка саме дигитализације материјала, доступност и коришћење путем различитих апликација, као и заштити културног наслеђа. Прошле године Министарство културе и информисања Републике Србије донело је *Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа* којим се одређују ближи услови, задаци, послови, стандарди и процеси дигитализације покретних и непокретних добара,

¹ музејски саветник, ngomusketar@hotmail.com

нематеријалног културног наслеђа и добра која уживају претходну заштиту.

У наведеном Правилнику прецизирани су термини који се односе на дигитализацију културног наслеђа. Поред дигиталног записа, ту су и метаподаци који то добро идентификују и описују као и информациони систем, односно централизовано софтверско решење за управљање дигиталним објектима. Посебно се истиче важност агрегатора културног наслеђа, односно јединственог софтверског решења за претрагу свих доступних података из информационих система у установама културе. У оквиру тога користи ће се јединствени информациони систем за музеје (ИМУС) којим управља Историјски музеј Србије, као и архивски информациони систем којим управља Архив Србије (АРХИС). Поред наведених постоје и информациони системи које користе заводи, библиотеке и кинотеке.²

Као циљ дигитализације наведено је и неколико важних фактора: доступност информација о културном наслеђу, омогућавање размене података, промоција и представљање културног наслеђа и стварање нових садржаја и услуга.

Процес дигитализације креће се од одређивања приоритета, израде плана, формирање дигиталног записа, а преко уноса метаподатака у информациони систем, управљање и чување дигитализованог културног наслеђа долази се до краја, односно до обезбеђивања доступности података.³

У процесу дигитализације посебну пажњу потребно је обратити на унос метаподатака у информациони систем, на формирање дигиталног записа, као и на чување података у складу са прописима којим се уређује информациона безбедност. Приступ подацима дигитализованог културног наслеђа омогућава агрегатор, а Министарство културе је одређено да прати реализацију процеса дигитализације која се обавља у установама заштите.

У другом важном документу који се односи на дигитализацију - *Смернице за дигитализацију културног наслеђе у Републици Србији*, наведено је да се под дигитализацијом подразумева свеобухватни поступак који се односи на развој алата, дуготрајно чување, повезивање програмске и физичке мреже, обезбеђивање трајног и поузданог приступа и мултимедијално представљање дигиталног културног наслеђа.⁴

Сврха метаподатака је идентификација и дуготрајна заштита дигиталних објеката, па се у том процесу разликује више типова метаподатака: описни, структурни, технички и административни подаци. У овом документу дигитализација културног наслеђа сагледана је доста широко. Између осталог, она би требало да омогући научноистраживачки рад и примену у науци, образовању, као и у економском развоју земље, али и да допринесе очувању националног идентитета и културној разноврсности националних заједница.

У Смерницама су тачно наведене табеле метаподатака са обавезним пољима. На основу тога белешка о дигитализованом документу мора да садржи следеће податке: назив, аутор, локација дигиталног документа (мастер копија), локација дигиталног документа (оперативна копија), придружено културно добро, напомена, датум креирања мастер копије, формат дигиталног документа, величина, МИМЕ

² *Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа*, Службени гласник Републике Србије, бр. 76/2018, 2018, 3.

³ *Исто*, 4.

⁴ *Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији*, Министарство културе и информисања, Београд, 2017, 3.

формат, уређај, сличица, ауторска права, права приступа, власник дигиталног документа, датум креирања записа, аутор записа и власник записа.⁵

Поред тога, у наведеном документу дате су препоручене техничке карактеристике дигиталног документа, као и провера квалитета дигиталних докумената.

Крајњи циљ целог процеса дигитализације, односно стварања дигиталне копије, јесте дуготрајно и континуирано чување копије, као и приступ и управљање дигиталним садржајем. Овај процес подразумева обезбеђивање информационог система, као и промену начина коришћења због појаве нових стандарда и физичких медија. Приступ дигиталној збирци може да буде у оквиру установе, као и у виртуелном простору, што свакако зависи од интерних аката установе.

Имајући у виду наведену ставку о важности метаподатака код дигитализованог документа и њиховој сврси у доприносу очувања националног идентитета и културној разноврсности националних заједница одлучили смо се да дигитализујемо и прикажемо *Фонд Војислава Борића*, учитеља и професора који је свој радни век, иако из Сремске Митровице, провео у школама у Босанском Шамцу, Сарајеву, Мостару и Дервенти. Архивска грађа је добијена на поклон од Милице Радовановић из Београда 2002. године. У Фонду се налазе 22 релативно добро очувана документа, углавном из Босне и Херцеговине, која се односе на његову учитељску и професорску делатност.

Завјетне мисли

Српски народ, који је живео на територији Босне и Херцеговине крајем 19. и почетком 20. века, сусретао се са многобројним нерешеним питањима, а једно од најважнијих било је питање образовања и школства. Друштвене околности су се углавном ослањале на свештенство и трговце који су својим друштвеним утицајем и новцем радили на остваривању националних идеала и тежњи.

Аустроугарска монархија у Босни и Херцеговини имала је тенденцију да своје политичке циљеве оствари кроз школство, односно тежила је унификацији школства која је требало да буде остварена потискивањем конфесионални и отварањем државних школа. Многобројним актима сузбијали су националну пропаганду у школи, као и развијање националне свести код ученика. Први корак био је покушај да се настава у школама одвија на хрватском језику, али због утицаја Мађара то није било остварено, па је као термин уведен земаљски језик који је 1883. био замењен термином босански језик.⁶ Ради сузбијања националне свести посебна пажња била је посвећена уџбеницима из историје и књижевности. Српске школе финансирале су црквено-школске општине које су, поред осталог, о свом трошку школовале учитеља међу којима је био и Јован Дучић. У већини случајева, нарочито по селима, оснивање школа зависило је од приватне иницијативе.

Почетком 20. века, тачније 1905, на територији Босне и Херцеговине била је формирана Црквено-школска аутономија чији је главни задатак био отварање српских школа и школовање српске деце. Био је само привид да се ситуација у школству поправила, јер су већ после окупације православне школе биле потиснуте отварањем комуналних школа које су имале за циљ да шире идеологију аустроугарске монархије. У таквом окружењу српско учитељство имало је одлучујући улогу

⁵ Исто, 11.

⁶ Од 1907. године појављује се и термин српскохрватски језик.

у спровођењу националне политике, али због лошх материјалних прилика које су негативно утицале на оснивање школа и изградњу школских зграда школство је стагнирало. Школе су радиле на основу Привременог наставног плана за српске школе донетог 1906. који је, иако у виду препоруке, имао снагу наредбе. У њему је дат и списак уџбеника који су се користили у основношколској настави. То су били уџбеници штампани у Београду, Панчеву и Сарајеву, али су се земљопис и српска историја учили на основу слободних предавања. Иако су услови за рад били лоши, иако се осећао недостатак наставног кадра и уџбеника, српски учитељи су кроз учитељски и друштвени рад штитили српску нацију од страног утицаја и ширили идеје националног јединства и заједнице, радећи на очивању српског језика, вере и националног бића.

О српским школама у Босни и Херцеговини мало је писано. У историји педагогије недовољно је указано на њихов значај у очувању српског језика и православне вере, као и на рад самих учитеља. Зато сматрамо да је дигитализација *Фонда Војислава Борића*, директора Препарандије у Дервенти, од значаја за стручну и ширу јавност.

Војислав Борић рођен је у кући воскара у Митровици у Срему, у тадашњој Аустроугарској, 11. септембра 1870. године. Након завршене Мале реалне гимназије у Митровици уписао се и завршио Српску учитељску школу у Сомбору 1893. и тиме стекао звање српског народног учитеља.⁷ Исте године, изгледа по наговору друга из клупе Јована Дучића, добровољно се пријавио за учитеља у Српској основној школи у Босанском Шамцу где је за годину дана службовања у много чему унапредио рад школе – подигао је школски врт, основао хор, приређивао забаве и држао говоре који су будили патриотизам.⁸ По речима школски власти био је свестран учитељ и добар Србин. Затим је био постављен за учитеља у мушкој основној школи у Мостару где је остао, заједно са својом женом, учитељицом Маријом, до 1896. године.⁹ У периоду од 1896. до 1900. радио је као учитељ и управитељ мушке основне школе у Брчком.¹⁰ Као учитељ у раду је примењивао савремене педагошке методе, а као управитељ унапредио је рад школе оснивајући прво забавиште по *Фребеловом начину*. Поред тога, подигао је школски врт, организовао прве игре историјских комада и држао говоре пуне жара, моралних поука и родољубља. Залагао се и за образовање женске деце, па је сиромашне ученице бесплатно припремао за упис у српску Вишу девојачку школу у Сарајеву.¹¹

После Брчког Борић је, у периоду од 1900. до 1906, био учитељ у српској Вишој девојачкој школи у Сарајеву где је предавао природне науке, рачун и геометрију.¹² У раду са ученицама постигао је одличан успех како у настави, тако и у владању.

⁷ Гимназија у Митровици основана је 1838, а царским решењем из 1887. године претворена је у четвороразредну Реалну гимназију. Учитељска школа у Сомбору основана је у Сентандреји 1812, а прешла је у Сомбор 1816. године.

⁸ Српска основна школа у Босанском Шамцу основана је 1879. године.

⁹ Мушка Српска основна школа у Мостару основана је 1842, а женска око 1860. године.

¹⁰ Српска основна школа у Брчком основана је 1839. године.

¹¹ Педагошки музеј (ПМ), Војислав Борић, (86), инв. бр. 4: Акт Српске православне црквено-школске општине у Брчком, 2. јул 1900. Српска Виша девојачка школа у Сарајеву основана је 1890. године.

¹² ПМ, Ф 86, инв. бр. 16: Уверење на име Војислава Борића добијено од Великог управног и просветног савјета у Сарајеву, Сарајево, 18. април 1921. године.

Паралелно са тим, од 1902. до 1905, похађао је Српско православно богословско училиште у Рељеву код Сарајева и 1905, као ванредни кандидат, положио све завршне испите¹³ Исте године, јуна месеца, као ванредни ученик завршио је осми разред Прве београдске гимназије и положио испит зрелости.

Јуна 1906. Српска православна епархија Босне и Херцеговине поставила га је за главног школског надзорника свих српских православних школа у Босни и Херцеговини. И као надзорник радио је на примени савремених педагошких метода, подизао и отварао нове школе, трудио се да буду расадници српских културно-националних идеја, а учитељи носиоци и пропагатори тих идеја, односно да буду апостоли *Завјетне мисли*. На том радном месту остао је до почетка 1916. када су српске православне школе биле насилно затворене од стране бивше аустроугарске управе.¹⁴

За време Првог светског рата извео је гладну српску децу из Босне и Херцеговине и населио их у Срем, Банат, Бачку, Барању и Славонију и тиме их спасао од сигурне смрти. У овој хуманитарној акцији помоћ му је пружио Велики управни и просветни савет у Сарајеву. Као добар организатор током рата, од средстава које је Савет прикупио, купио је четири куће и једно земљиште, чиме је спасао новац који би иначе, под притиском, био уложен у аустроугарски ратни зајам.

Током 1906. слушао је филозофске науке на Универзитету у Лајпцигу, а у периоду до Првог светског рата слушао је предавања, током пет семестара, на Филозофском факултету у Београду и тако стекао звање апсолвента филозофије, без положеног дипломском испита.

После Првог светског рата (1920) положио је завршни испит на Филозофском факултету у Београду, а следеће године и професорски испит, из групе предмета Педагогија и методика с основама психологије, логике и историја филозофије као главни и Српски језик и књижевност као споредни предмет. Исте године постављен је за секретара Великог управног савета српске патријаршије у Сремским Карловцима на ком је месту остао до 1923. када је био је изабран за директора Препарандије у Дервенти.¹⁵ Као њен директор пензионисан је 25. августа 1926. године.

После Другог светског рата живео је у Београду у Коларчевој улици број 5, а по расположивој документацији умро је после 1945. године.

Са Николом Кашиковићем саставио је уџбеник под називом *Буквар и прва читанка за српске основне школе у Босни и Херцеговини* који је штампан, као треће издање 1908. и као четврто 1913. године (оба штампана у Мостару).

Током живота бавио се и пчеларством, па је на Првој босанско-херцеговачкој пчеларској, воћарској и повртарској изложба у Сарајеву од Централног пчеларског друштво за Босну и Херцеговину добио златну колајну 2. октобра 1910. године.

¹³ Богословија у Рељеву код Сарајева основана је 1884. године.

¹⁴ ПМ, Ф 86, инв. бр. 16: Уверење на име Војислава Борића добијено од Великог управног и просветног савјета у Сарајеву, Сарајево, 18. април 1921.

¹⁵ Учитељска школа у Дервенти почела је са радом 1915. када је Учитељска школа из Сарајева ту премештена, да би због општег ђачког штрајка због руководства школе из Дервенте била премештена у Бања Луку 1925. године.

ЗАКЉУЧАК

Дигитализација архивске грађе у Педагошком музеју омогућава већу доступност докумената који се односе на историју школства у Србији или на просторима где су Срби живели. Процес дигитализације траје већ више од једне деценије, а ове године формирано је и посебно радно место под чијем окриљем ће се вршити и надгледати дигитализација збирки. Посебну групу докумената чине фондови истакнутих педагошких радника у којима се налазе вредна документа која сведоче о дугогодишњој борби српског народа на очувању националног идентитета и борби за уједињење.

Сачувана документа се углавном односе на рад Војислава Борића као учитеља у српским православним школама у Босни и Херцеговини, односно у Аустроугарској, крајем 19. и почетком 20. века. Као свршени ученик Сомборске учитељске школе, а вероватно под утицајем друга из клупе Јована Дучића, добровољно се пријавио за учитеља мушке основне школе у Босанском Шамцу где је за годину дана унапредио и осавременио рад школе, држао говоре који су будили патриотизам одраслих и неговао национални идентитет ученика и подизао морал српске нације. Тако је било и у другим местима - у основним школама, у Вишој девојачкој школи у Сарајеву и у Препарандији у Дервенти где је био и директор. Поред педагошког рада, за који је од стручних комисија увек добијао највише оцене, бавио се и друштвено-политичким радом. Оно што је било најпотребније било је очување вере и језика и формирање националне свести, што је Војислав Борић дуги низ година са успехом остваривао.

Maja Nikolova

Advantages of Digital Preservation of Archival Material. Fond Vojislav Borić

Summary

Digitisation of archival material in the Pedagogical Museum enables greater accessibility of documents relating to the history of schooling in Serbia or areas where the Serbs used to live. Digitisation process has been lasting for more than a decade and this year a special job position for digitisation and supervising of digitisation of collections was opened. Special group of documents are fonds of distinguished pedagogical workers that contain valuable documents that bear witness of longtime struggle of Serbian people to preserve their national identity and their struggle for unification.

Preserved documents mainly relate to work of Vojislav Borić who was a teacher in the Eastern Orthodox schools in Bosnia and Herzegovina, that is – in Austro-Hungarian Empire at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century. As a graduate from the Teacher-training school in Sombor, and probably under the influence of his school friend Jovan Dučić, he applied for teacher's position in All-male Elementary School in Bosanski Šamac where he, for a year, enhanced and modernized the work by giving speeches that raised patriotism of the adults, nourished national identity of his students, raised morale of Serbian nation. He continued to do that in other places – in elementary schools, in All-girls High School in Sarajevo and in The Preparandum in Derventa where he was a school principal. Beside pedagogical work for which he always received highest grades from professional commissions, he was also engaged in social and political work. What was needed at that time was preservation of faith and language and development of national consciousness and that was what Vojislav Borić was achieving successfully for many years.